

AKILCI OLMAYAN İNANÇ ÖLÇEĞİNİN LİSE ÖĞRENCİLERİNE UYARLANMASI: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMALARI*

Ayşe Sibel Türküm**, Ayşen Balkaya***, Erol Karaca****

Bu çalışma, üniversite öğrencileri için geliştirilmiş olan Akılcı Olmayan İnanç Ölçeği'nin (AOİÖ; Türküm, 2003) lise öğrencilerine uyarlanmasını içermektedir. Akılcı Olmayan İnanç Ölçeği-Ergen Formu (AOİÖ-E) 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha içtutarlık katsayısı (.70) ve iki yarı-test korelasyonu (.69) olarak bulunmuştur. Faktör analizi bulguları AOİÖ-E'nin toplam varyansın % 51.30'unu açıkladığını göstermektedir. Ölçeğin uyum geçerliği, Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği (.47, $p < .01$) ve Otomatik Düşünceler Ölçeği (.85, $p < .05$) kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bulgular, AOİÖ-E'nin psikolojik danışma ve rehberlik alanındaki araştırmalarda kullanılabilir geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu yansıtmaktadır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Akılcı Olmayan İnanç Ölçeği-Ergen Formu, geçerlik, güvenilirlik

SUMMARY

The Adaptation of the Irrational Beliefs Scale to High School Students: Validity and Reliability Studies

This study was undertaken to adapt the Irrational Beliefs Scale (IBS; Türküm, 2003), which was originally developed for university students, for high school students. The Irrational Beliefs Scale-Adolescent form (IBS-A) contained 16 items. The results of the reliability studies of IBS-A were found as Cronbach Alpha coefficient (.70), and Split-half correlation coefficient (.69). The results of factor analysis showed that IBS-A was accounted for 57.16% of the variance. The studies of concurrent validity were completed by using Dysfunctional Attitude Scale (.47, $p < .01$) and Automatic Thoughts Questionnaire (.85, $p < .05$). The findings

indicated that IBS-A is a valid and reliable instrument that can be used in studies in the field of psychological guidance and counseling.

KEY WORDS

Irrational Belief Scale-Adolescent Form, validity, reliability

Akılcı Olmayan İnanç Ölçeğinin Lise Öğrencilerine Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Ergenlik, bireyin kendisi ve içinde yaşadığı dünyayı algılama biçiminde hızlı değişimlerin olduğu bir gelişim dönemidir. Ergenlikte cinsel uyanışla birlikte, yeni ruhsal tepkiler ve davranışlar belirmeye başlar. Dengeli ve uyumlu ilkokul çocuğu gider, yerine oldukça tedirgin, kuruntulu, güç beğenen ve çabuk tepki gösteren biri gelir. Duygularda iniş çıkışlar görülür, toplumsal zıtlık ve otoriteye karşı direniş yaşanır (Adams, 1995).

Yaklaşık 12-18 yaş aralığıyla ergenlik dönemi, ilköğretimin ikinci kademesiyle, orta öğretim ve hatta yüksek öğretimin ilk yıllarını kapsamaktadır. Ergenler, içinde buldukları gelişim döneminde kendilerini tanımaya, kişisel ve mesleki gereksinimlerini belirlemeye, sorun kaynaklarıyla ilgili önlemler almaya, sorunlarını çözmeye becerilerini geliştirmeye ve ruh sağlıklarını korumaya yönelik psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine gereksinim duyarlar. Bu hizmetler, okullarda öğrenci kişilik hizmetleri başlığı altında yürütülmektedir. Lise öğrencilerinin gereksinimlerini anlamak ve gerekli yardımları sağlayabilmek için, onların düşünme tarzları hakkında bilgiye gereksinim duyulur. Bireylerin kendileri, diğer insanlar ve içinde buldukları dünyaya ilişkin bilgileri işleme tarzları ve bu işlemdeki yanlılıkları

* Araştırmanın istatistiksel analizlerindeki katkısı nedeniyle, Yard. Doç. Dr. Nuray Karaca'ya teşekkür ederiz.

** Yard. Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

*** Öğr.Gör. Anadolu Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi

**** Yard. Doç. Dr. Dumlupınar Üniversitesi Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

(düşünme yanlışlıkları), üzerinde yoğun olarak çalışılan yapılarıdır.

Günümüzde psikoloji veya psikoterapi uygulamalarıyla sınırlı kalmayıp, eğitim alanında da uygulanabilen Bilişsel Davranışçı Yaklaşım, bir çok modelden oluşmaktadır. Bu modellerden biri olan ve Beck tarafından geliştirilen Bilişsel Terapide (Cognitive Therapy) düşünme yanlışlıkları; bilişsel çarpıtmalar (cognitive distortions), işlevsel olmayan düşünceler (dysfunctional thoughts) gibi kavramlarla açıklanmaktadır. Aynı yaklaşım içinde yer alan bir diğer model olan, Akılcı-Duygusal-Davranış Terapisi (ADDT-Rational-Emotive-Behavioral Therapy) Ellis tarafından geliştirilmiştir. Hem bir terapi, hem de bir psiko-eğitim modeli olan ADDT’de, düşünme yanlışlıklarını yansıtan akılcı olmayan inançlar (irrational beliefs) anahtar kavramdır (Ellis, 1963). Akılcı olmayan inançların tipik özellikleri; işlevsel olmamaları (dysfunctional), mantıklı ve görgül olarak geçerliklerinin olmamasına rağmen gerçekmiş gibi kabul edilmeleri ve kişiyi yenilgiye uğratici (self-defeating) örüntüler içermeleridir (Corey, 1991).

Akılcı olmayan inanç örüntülerini ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir çok ölçme aracı olmakla birlikte, en sık kullanılan araçların psikometrik özellikleriyle ilgili çeşitli eleştiriler dile getirilmektedir (Smith ve Zurawski, 1983; Malouff ve Schutte, 1986; Smith ve Allred, 1986; Zurawski ve Smith, 1987). Öte yandan akılcı olmayan inanç ölçeklerinin büyük bir kısmının üniversite öğrencilerinden ve küçük bir kısmının da yetişkinlerden veri toplanarak geliştirildiği gözlenmektedir. Oysa 12-18 yaşlarındaki ergenler, psikolojik yardım hizmetlerinin önemli bir hedef kitlesini oluşturmaktadır. Gelişimsel özellikleri dikkate alındığında, yetişkinler veya üniversite öğrencileri için geliştirilmiş bir aracın, çocuklar ve lise öğrencileri için geçerli ve güvenilir bir araç olması beklenemez. Bilişsel-Davranışçı Yaklaşımın temel alındığı depresyon, kaygı gibi yapıları ölçen ölçeklerin çocuk ve ergen formlarına rastlanırken, çocuk ve ergenlerin akılcı olmayan inançlarını belirlemeye yönelik tek bir ölçme aracına (Kordacova ve Kondas, 1998) rastlanmıştır.

Oysa akılcı olmayan inançlar, lise çağlarındaki ergenlerin düşünme süreçlerini anlamaya yardımcı olacak

önemli anahtar kavramlardan biridir. Akılcı olmayan inançların, çeşitli kişilik özellikleriyle, akademik ve sosyal problemlerle arasındaki ilişkilerin araştırılması, ergenleri anlamayı ve onlara yardımcı olmayı kolaylaştırıcaktır. Elde edilen bulguların ışığında, ergenlerin sağlıklı gelişimi için destekleyici önlemler alınabilecek, destek kaynaklarının zamanında devreye sokulması da sağlanabilecektir. Bu çabalar, sadece ergenlik dönemindeki öğrencileri koruma ve geliştirme anlamında önemli olmayıp, hizmetlerden etkin yararlanan ergenlerin, daha sonraki gelişim dönemlerinde iyilik hallerini korumaları açısından da önemli görünmektedir.

Bu görüşlerden yola çıkarak, üniversite öğrencileri için geliştirilmiş olan Akılcı Olmayan İnanç Ölçeği’nin (Türküm, 2003) lise öğrencileri için revizyonunu yapmak araştırmanın amacını oluşturmuştur. Bu ölçeğin, lise öğrencilerinin bilişsel eğilimlerini, bu eğilimlerin çeşitli kişilik özellikleriyle ilişkisini ve farklı gelişim dönemlerindeki bireylerin bilişsel eğilimlerinin karşılaştırılmasını irdeleyen betimsel araştırmalarda kullanılabilmesi düşünülmektedir. Bu tür araştırmaların yanı sıra ölçekten, lise öğrencilerine uygulanan beceri eğitimi programlarının ve bilgi verici rehberlik etkinliklerinin etkisini inceleyen deneysel araştırmalarda da yararlanılabileceği düşünülmektedir.

YÖNTEM

Çalışma Grubu

AOİÖ’nin lise öğrencileri için revizyonunu yapmak amacıyla gerçekleştirilen bu araştırma, rastlantısal olarak seçilen beş farklı tür lisenin ikinci sınıflarına devam eden 450 öğrenciden elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, eksik veya hatalı işaretlemeler nedeniyle, dört öğrenciden elde edilen veriler analiz dışı tutulmuştur. Araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin 273’ü (% 61.21) kız, 173’ü (% 38.79) erkektir. Öğrencilerin 80’i(%17.94) anadolu lisesine, 38’i(%8.52) endüstri meslek lisesine, 43’ü (%9.64) imam hatip lisesine, 208’i(%46.64) genel liseye ve 77(%17.26) kız meslek lisesine devam etmektedirler.

Veri Toplama Araçları

Akılcı Olmayan İnanç Ölçeği (AOİÖ): Türküm (2003) tarafından geliştirilen ölçek 28 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte beşli dereceleme göre işaretleme yapılmaktadır. Ölçekten 28-140 arasında bir puan alınabilmektedir. Ölçekten alınan puanın yüksekliği, akılcı olmayan inanç eğiliminin yüksek olduğunu ifade etmektedir. AOİÖ'nin güvenilirliği, içtutarlık katsayısı (.84) ve test-tekrar test yöntemiyle (.93) incelenmiştir. Faktör analizine göre, AOİÖ toplam varyansın % 50'sini açıklamaktadır. Yapılan madde analizine göre ölçeğin iki maddesi için bulunan t değerlerinin $p < .05$, diğer 26 madde için ise $p < .001$ düzeyinde anlamlı olduğu bulunmuştur. Ölçeğin madde-toplam puan korelasyonlarının .24 ile .53 arasında ve her bir madde için bulunan içtutarlık katsayıları .82 ile .84 arasındadır. Ölçeğin uyum geçerliliği çalışmalarının sonucunda AOİÖ'nin, Sınav Kaygısı Envanteri ile korelasyonu .49 ($p < .001$), Beck Depresyon Envanteri ile ise .28 ($p < .001$) olduğu görülmüştür. Ölçeğin bir diğer geçerlik çalışmasında, depresyon tanısıyla yardım kararı verilmiş 47 öğrenciye, BDE ve AOİÖ uygulanmış ve iki ölçekten alınan puanlar arasında korelasyon katsayısının .37 ($p < .001$) olduğu bulunmuştur. Ölçeğin ayırtedici geçerliğinin incelendiği çalışma bulguları da, BDE'den aldıkları puanlara göre, "depresif olanlar" "depresyonda olmayanlar" olarak iki gruba ayrılan üniversite öğrencilerinin, AOİÖ'den aldıkları puanların ortalamaları arasındaki farkın ($t = 2.03$, $p < .05$) anlamlı olduğunu göstermiştir.

Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği (FOTÖ): Weismen ve Beck (1978) tarafından geliştirilen ölçek, depresyonla ilişkili olan fonksiyonel olmayan tutumların ortaya çıkma sıklığını değerlendirir. 40 maddelik 1-7 arasında puanlanan likert tipi bir ölçektir. Ölçek Şahin ve Şahin (1992) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. FOTÖ'nin içtutarlılık katsayısı .79, madde-toplam puan korelasyonlarının ortalaması .34 olarak bulunmuştur. Ölçekten elde edilen iki yarı test güvenilirliği ise .72'dir. Ölçeğin Beck Depresyon Envanteri ile korelasyonu .19, Otomatik Düşünceler Ölçeği ile korelasyonu ise .29 olarak bulunmuştur (Savaşır ve Şahin, 1997).

Otomatik Düşünceler Ölçeği (ODÖ): Hollon ve Kendall (1980) tarafından geliştirilen ölçek, depresyon-

la ilişkili olan otomatik olumsuz düşüncelerin ortaya çıkma sıklığını değerlendirir. 30 maddeden oluşan 1-5 arası puanlanan likert tipi bir ölçektir. Ölçek Aydın ve Aydın (1990), Şahin ve Şahin (1992) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. ODÖ'nin içtutarlılık katsayısı .95 (Aydın ve Aydın, 1990) ve .93 (Şahin ve Şahin, 1992) olarak bulunmuştur. Madde-toplam puan korelasyonları .35 ile .69 (Şahin ve Şahin 1992), ve .37 ile .85 (Aydın ve Aydın, 1990) arasında bulunmuştur. Ölçekten elde edilen güvenilirlik katsayısı (Şahin ve Şahin, 1992) .91'dir. Ölçeğin Beck Depresyon Envanteri ile korelasyonu .75 (Şahin ve Şahin, 1992) .70 (Aydın ve Aydın, 1990), .87 (Aytar, 1987), MMPI-Depresyon Skalası ile korelasyonu .85, Çok Yönlü Depresyon Ölçeği ile .60 (Aytar, 1987) ve FOTÖ ile korelasyonu ise .27 (Şahin ve Şahin, 1992) olarak bulunmuştur (Savaşır ve Şahin, 1997).

İşlem

Lise öğrencilerinin akılcı olmayan inanç eğilimlerini ölçen bir araç geliştirme süreci olan bu çalışmada, daha önce üniversite öğrencileri için geliştirilmiş olan Akılcı Olmayan İnanç Ölçeği (AOİÖ; Türküm, 2003) temel alınmıştır. AOİÖ, gönüllü olarak araştırmaya katılan lise öğrencilerine uygulanmıştır. Veriler, öğrencilerden doğal sınıf ortamında, araştırmacılarından biri tarafından, tek oturumluk uygulamalarla toplanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilere araştırmacının amacı ve uygulamayla ilgili bilgi verilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde geliştirilen ölçeğin sırasıyla geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

AOİÖ-E'nin Geçerliği

Geliştirilen ölçeğin yapı geçerliği, faktör analizi uygulanarak incelenmiştir. Temel Bileşenler Analizinde Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri kabul edilebilir sınırdan .50'nin üzerinde, .74 olarak bulunmuştur. KMO testi, kısmi korelasyonların küçük olup olmadığını, dağılımının faktör analizi için yeterli olup olmadığını test

etmektedir. Araştırmada uygulanan Barlett testi sonucu da [1847.86 ($p < .01$)] faktör analizinin değişkenler için uygun olduğunu göstermektedir.

Faktör analizinde faktör yükünün en az .30 olması, varyans oranının .40 ve üzerinde olması ölçütleri esas alınmıştır. Yapılan faktör analizinde faktör sayısında herhangi bir sınırlama getirilmemiş, Kaiser ölçütüne göre (Büyüköztürk, 2002) özdeğeri (eigen value) 1.00'den büyük olan maddeler ölçeğe alınmış ve maddelerin dokuz faktöre dağıldığı gözlenmiştir. Dokuz faktör tarafından açıklanan toplam varyans %57.16'dır. Temel Bileşenler Analizi sonucuna göre sırasıyla birinci faktörün özdeğeri 3.98, açıkladığı varyans %15.92; ikinci faktörün özdeğeri 2.02, açıkladığı varyans %8.09; üçüncü faktörün özdeğeri 1.44, açıkladığı varyans %5.75; dördüncü faktörün özdeğeri 1.31, açıkladığı varyans %5.23; beşinci faktörün özdeğeri 1.21, açıkladığı varyans %4.87; altıncı faktörün özdeğeri 1.16, açıkladığı varyans %4.63; yedinci faktörün özdeğeri 1.11, açıkladığı varyans %4.45; sekizinci faktörün özdeğeri 1.05, açıkladığı varyans %4.18 ve dokuzuncu faktörün özdeğeri 1.02, açıkladığı varyans %4.07'dir. Yapılan Temel Bileşenler Analizi sonucunda, faktör yük değerinin .30 ve üstünde olması ölçütüne göre revizyon çalışmasına temel oluşturan AOİÖ'nün toplam 28 maddesinin iki maddesi sözü edilen ölçütleri karşılamadığı için ölçekten çıkartılmış, kalan 26 maddeden biri de, varyans oranının .40 ve üzerinde olması ölçütünü karşılamadığı için ölçekten çıkartılmıştır. Bu işlem sonunda 25 madde kalmıştır.

Faktör analizi sonucunda çok sayıda faktör oluşması durumunda Scree test yapılarak faktör sayısının azaltılması önerilmektedir (Kline, 1994). Scree testde grafik eğrisinin eğiminde oluşan ilk ani değişikliğe kadar olan faktörlerin seçilmesi önerilmektedir. AOİÖ-E için yapılan Scree test sonucu elde edilen grafiğe göre, grafik eğrisinin eğimindeki ilk ani değişiklik, beşinci faktörde olmuştur. Scree test sonuçlarına dayalı olarak maddelerin beş faktörde toplanması yönünde varimax rotasyonu uygulanmıştır. İşleme sokulan 25 maddeden 16'sının yukarıdaki ölçütleri yansıttığı saptanmıştır. Ölçekte kalmasına karar verilen 16 maddenin özellikleri Tablo 1'de sunulmuştur.

AOİÖ-E'nin faktör yapılarını incelemek amacıyla varimax tekniği uygulanarak yapılan rotasyon işleminde aynı yapıyı ölçmeyen maddelerin ayıklanmasında; (a) maddelerin yer aldıkları faktörlerdeki yük değerlerinin yüksek olması, (b) maddelerin tek bir faktörde yüksek, diğer faktörlerde ise düşük yük değerine sahip olması, (c) maddelerin faktör yüklerinin en az .30 ve tek faktör altında yer alması, (d) maddenin iki ayrı faktör altında yüksek faktör yükü alması durumunda, farkın en az .10 olması ölçütleri (Büyüköztürk, 2002) esas alınmıştır.

Uygulanan rotasyon işlemi sonucunda 16 maddenin toplam varyansın %51.30'unu açıkladığı bulunmuştur. Faktör analizi sonunda elde edilen varyans oranları ne kadar yüksek olursa, ölçeğin faktör yapısı da o kadar güçlü olmaktadır (Tavşancıl ve Keser, 2002). Sosyal bilimlerde %40 ile %60 arasında değişen varyans oranları yeterli kabul edilmektedir (Tavşancıl ve Keser, 2002). Araştırmanın bulguları AOİÖ-E'nin faktör yapısının güçlü olduğunu göstermektedir. Ölçeğin birinci faktöründe yer alan 3 maddenin faktör yükleri .86-.44 arasında değişmekte, açıkladıkları varyansın % 18.52 olduğu görülmektedir. İkinci faktörde yer alan 3 maddenin ise faktör yükleri .74-.58 arasında değişmekte, açıkladıkları varyansın %10.23 olduğu görülmektedir. Üçüncü faktör 4 maddeden oluşup, faktör yükleri .75-.48 arasında değişmektedir ve açıkladıkları varyans %8.14'dir. Dördüncü faktör 4 maddeden oluşup, faktör yükleri .71-.34 arasında değişmektedir ve açıkladıkları varyans %7.44'dür. Beşinci faktör 2 ise, maddeden oluşup, faktör yükleri .84-.70 arasında değişmektedir ve açıkladıkları varyansın %6.97 olduğu görülmektedir.

İlgili literatürde sık kullanılan akılcı olmayan inanç ölçeklerinin geliştirilme çalışmalarında (Cash, 1984; Shorkey ve Sutton-Simon, 1983; Shorkey ve Whiteman, 1977; Zurawski ve Smith, 1987) geliştirilen ölçeklerin cinsiyetlere karşı duyarlılığının incelendiği görülmüştür. Bu çalışmada da ölçeğin yapı geçerliğine ilişkin ek kanıt elde etmek için öğrencilerin cinsiyetlerine göre AOİÖ-E puan ortalamaları arasında fark olup olmadığı sınınanmıştır. Bulunan t değeri istatistiksel olarak anlamlıdır ($t(444) = 3.97, p < .0001$). Cinsiyetlere göre öğrencilerin AOİÖ-E puanları arasında fark vardır. Bu

bulgu, kız öğrencilerin ($n = 273$, $\bar{X} = 61.89$, $ss = 10.73$) akılcı olmayan inanç puanlarının erkek öğrencilerden ($n = 173$, $\bar{X} = 58.95$, $ss = 7.79$) daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin uyum geçerliği çalışmalarında, öğrencilerin AOİÖ-E puanlarıyla, Fonksiyonel Olmayan Tutum Ölçeğinden aldıkları puanlar arasında hesaplanan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı .47, $p < .01$. Otomatik Düşünceler Ölçeğinden elde edilen puanlarla korelasyon katsayısı .85, $p < .05$ olarak bulunmuştur.

AOİÖ-E'nin Güvenirliği

Araştırmaya dahil edilen 446 öğrenciye uygulanan AOİÖ'den elde edilen toplam puanların dağılımına bakılmıştır. AOİÖ'de 28 madde bulunduğundan, beklenen en düşük puan 28, en yüksek puan ise 140'tır. Ölçek puanlarının tutumun en olumsuz ucundan en olumlu ucuna kadar olan tutum öğelerini kapsaması için dizi genişliğinin 112.00 olması beklenmektedir. Ölçeğin uygulanması sonucu alınan en düşük puan 58.00, en yüksek puan 138.00, genişlik ise 80.00 bulunmuştur. Ölçeğin beklenen genişliğin önemli bir kısmını kapsadığı görülmektedir. Ölçekten alınan puanların ortalaması 108.54, ortanca değer 110.00, standart sapma 11.78 olarak bulunmuştur. Dağılım için hesaplanan çarpıklık katsayısı .68 ve yayvanlık katsayısı 1.13'tür. Bu değerler, ölçek puanları dağılımının normal dağılıma çok yakın olduğunu göstermektedir.

Ölçeği oluşturacak maddeleri belirlemek amacıyla, AOİÖ-E'deki her bir maddenin aritmetik ortalama ve standart sapmaları, madde-toplam korelasyonu, iki yarı-test korelasyonu (Split-half) ve içtutarlık katsayısı hesaplanmıştır. Araştırmada, madde-toplam korelasyon katsayılarının .20'nin üstünde olması ve ölçeğin iki yarısı arasında hesaplanan korelasyon katsayısının .05 düzeyinde manidar olması ölçütleri benimsenmiştir. Ölçekte kalan 16 maddenin ortalamaları 2.60-4.66 arasında, standart sapmaları ise .67-1.40 arasındadır. Hesaplanan madde-toplam korelasyon katsayıları .20-.41 arasında değişmektedir. İki yarı-test korelasyon katsayısı .69 ($p < .05$), tüm ölçeğin içtutarlık katsayısı .70 olarak bulunmuştur. Bulunan değerler ölçeğin güvenilir oldu-

ğunun göstergesi olarak yorumlanmıştır. Ölçekteki maddelerin aritmetik ortalama ve standart sapmaları ve madde-toplam korelasyon katsayıları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Ölçekteki Maddelerin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Madde-Toplam Korelasyon Katsayıları ve Faktör Analizi Sonuçları

Madde No	$\bar{X}$	SS	Madde-Toplam Korelasyonu	Faktörler				
				Faktör-1	Faktör-2	Faktör-3	Faktör-4	Faktör-5
1	3.15	1.23	.33	.86				
4	3.74	1.17	.27	.44				
21	3.47	1.28	.41	.83				
20	3.98	1.14	.28		.58			
27	4.31	1.06	.22		.74			
28	4.41	.82	.33		.64			
14	3.55	1.19	.35		.33	.48		
22	2.60	1.30	.29			.75		
23	3.18	1.27	.31			.48		
24	3.22	1.40	.31			.71		
3	3.89	1.21	.29					.71
7	4.15	1.02	.32					.34
8	4.02	1.17	.33		.37			.48
10	3.86	1.14	.28					.71
13	4.57	.79	.20					.84
15	4.66	.67	.24					.70
Açıklanan Varyans Yüzdesi				18.52	10.23	8.14	7.44	6.97

TARTIŞMA

Bu araştırma, lise öğrencilerinin akılcı olmayan inanç örüntülerini ölçmek amacıyla, üniversite öğrencileri için hazırlanmış bir ölçek olan AOİÖ'nin, lise öğrencileri için revizyon çalışmalarını içermektedir. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonucu elde edilen bulgular, 28 maddeden 16 maddeye indirilerek oluşturulan AOİÖ-E'nin geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin büyük ölçüde kanıt niteliği taşımaktadır.

Güvenirlik çalışmaları, ölçeğin bütünü için içtutarlık katsayısının .70 olduğunu, ölçeğin iki yarısı arasında hesaplanan korelasyon katsayısının .69 olduğunu ve madde-toplam korelasyon katsayılarının .20 ile .41 arasında değiştiğini göstermektedir. Bu bulgular, AOİÖ-E'nin güvenilirliğinin kanıtları olarak değerlendirilmiştir. Faktör analizi bulguları, ölçeğin 16 maddesinin toplam varyansın %51.30'unu açıkladığını göstermiştir. Açıklanan yüzdelerin en az %40 olması gerektiği (Kline, 1994)

dikkate alınarak bu değer, ölçeğin yapı geçerliğinin güçlü bir kanıtı olarak değerlendirilmiştir.

İlgili literatürde akılcı olmayan inanç ölçeklerinin geliştirilme çalışmalarında ölçeğin cinsiyet faktörüne karşı duyarlılığının incelendiği, bazı araçların faktör yapılarının cinsiyete göre değişmediği (Cash, 1984; Shorkey ve Sutton-Simon, 1983; Zurawski ve Smith, 1987), bazı araçların ise değiştiği (Shorkey ve Whiteman, 1977) görülmüştür. Bu çalışmada da yapılan benzer karşılaştırmanın sonucu, Shorkey ve Whiteman'ın (1977) bulgularına benzer olarak, kız öğrencilerin akılcı olmayan inanç puanlarının erkek öğrencilerden anlamlı olarak daha yüksek olduğunu göstermiştir. Bu durum, veri toplanılan grubun özelliklerinden kaynaklanmış olabileceği gibi, lise çağındaki Türk gençlerinin bilişsel örüntülerinin bir yansıması da olabilir. Ölçeğin psikometrik özellikleriyle ilgili olarak gelecekte yapılacak çalışmalarda bu konuda bilgi sağlanabilecektir.

Ölçeğin uyum geçerliğine ilişkin bulgular AOİÖ-E'nin Fonksiyonel Olmayan Tutum Ölçeğiyle (.47) ve Otomatik Düşünceler Ölçeğiyle (.85) ilişkisinin anlamlı olduğunu göstermiştir. Akılcı olmayan inanç ölçeklerini geliştirme çalışmaları incelendiğinde, gerek yurtdışındaki çalışmalarda (Jones, 1969; Shorkey ve Whiteman, 1977; Smith ve Zurawski, 1983; Smith ve Allred, 1986), gerekse Türkçeye uyarlama çalışmalarında uyum geçerliğinde elde edilen korelasyon değerlerinin (FOTÖ için BDE ile .19 ve ODÖ ile .29 bulunması gibi; Savaşır ve Şahin, 1997) düşük olduğu gözlenmektedir. Bu durumun, yurtdışında geliştirilmiş olan ölçme araçlarının inanç ifadelerinden başka duygu ifadeleri içermesiyle açıklandığı (Warren ve Clark, 1984; Malouf ve Schutte, 1986) gözlenmektedir. Ancak bu yönde uyarılar dikkate alınarak AOİÖ'nin duygu ifadeleri içermemesine özellikle çaba gösterildiği belirtilmiştir (Türküm, 2003). Lise çağındaki ergenler için revizyon çalışması yapılan AOİÖ-E'nin ölçüt geçerliği için bulunan korelasyon değerleri, ölçeğin geçerli bir araç olduğunu göstermektedir.

Sunulan çalışmanın bulguları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, geliştirilen AOİÖ-E'nin güvenilirliğine ve geçerliğine ilişkin kanıtlar büyük ölçüde doyurucu bulunmuştur. Ancak gelecekte yapılacak bazı ek çalış-

malarla, aracın psikometrik özellikleri hakkında ek bilgi sağlanabilecektir. Araştırma verilerinin analizinin tamamlandığı zaman diliminde, lise öğrencilerinin akılcı olmayan inançlarını ölçen başka bir aracın bulunmaması nedeniyle, sunulan araştırmanın uyum geçerliği çalışmasında, üniversite öğrencilerinden veri toplanarak Türkçe'ye uyarlama çalışmaları yapılmış araçlar kullanılmıştır. Ancak geçen zaman içinde lise çağındaki ergenlerin bilişsel yapılarını ölçen bir araç (Bilgin, 2004) geliştirilmiştir. Bu araç kullanılarak geçerlik çalışmalarının yapılması, AOİÖ-E'nin geçerliği hakkında ek bilgi sağlayacaktır. Araştırmanın verileri bahar döneminde toplanmıştır. Veri toplama işlemi öncesi yapılan görüşmelerde okul yöneticileri, üniversite sınavına hazırlanma çabasıyla lise son sınıf öğrencilerinin büyük bir kısmının okullara gelmediklerini, okula devam eden öğrencilerin de ölçekleri doldurma konusunda isteksiz olacaklarını belirtmişlerdir. Bu bilgiler doğrultusunda, sadece lise ikinci sınıf öğrencilerinden veri toplanması yoluna gidilmiştir. Gelecekteki ek geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının, özellikle veri toplama zamanını iyi planlayarak (örneğin güz dönemi başında) lise bir ve lise üçüncü sınıf öğrencilerini de kapsayarak gerçekleştirilmesi benzer sorunların yaşanmasını engelleyebilecektir.

Daha sonraki çalışmalarda, lise öğrencileriyle gerçekleştirilecek bilişsel davranışçı yaklaşımlı öfke kontrolü, girişkenlik, sosyal beceri eğitimi gibi temalı deneysel çalışmalarda deney ve kontrol gruplarından veri toplanarak AOİÖ-E'nin ayırt edici geçerliğine ilişkin kanıt toplanması planlanmaktadır. Sonuç olarak, lise çağındaki ergenler için uyarlaması yapılan AOİÖ-E'nin psikolojik danışma ve rehberlik alanında kullanılabilir geçerli ve güvenilir bir araç olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Adams, J. F. (1995). **Ergenliği anlamak**. (Ed. B. Onur). İmge Kitapevi, 1. Baskı, Ankara.
- Aydın, G. ve Aydın, O. (1990). Otomatik Düşünceler Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği. **Psikoloji dergisi**, 24, 51-55.
- Bilgin, M. (2004). Bilişsel Üçlü Ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. **Türk Psi-**

- kolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, 21, 35-41.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). **Veri analizi el kitabı**. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.
- Cash, T.F. (1984). The Irrational Beliefs Test: It's relationship with cognitive-behavioral traits and depression. **Journal of Clinical Psychology**, 6, 1399-1405.
- Corey, G. (1991). **Theory and practice of counseling and psychotherapy**. Second Ed. California: Brooks/cole Publicatcon Company, Monterey.
- Ellis, A. (1963), **Reason and emotion in pschotherapy**. Secaucus, NJ: LyleStuart.
- Jones, R. A. (1969). A factored measure of Ellis's irrational belief system, with personality and maladjustment correlates. **Dissertation Abstracts International**, 29, 4379B-4380B.
- Kline, P. (1994). **An easy guide to factor analysis**. UK: Routledge.
- Kordacova, J. ve Kondas, O. (1998). Irrationality in the youth-structural differences in irrational beliefs in relation to age [Electronic version]. **Studia Psychologica**, 40,282-286.
- Malouff, J. M. ve Shutte, N. S. (1986) Development and validation of a measure of irrational belief. **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, 54, 860-862.
- Savaşır, I. ve Şahin, N. H. (1997). **Bilişsel davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler**. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Yayın No: 9, Ankara.
- Shorkey, C. T. ve Sutton-Simon, K. (1983). Reliability and validity of the Rational Behavior Inventory with a clinical population. **Journal of Clinical Psychology**, 1, 34-38.
- Shorkey, C. T. ve Whiteman, V. L. (1977). Development of Rational Behavior Inventory: Initial validity and reliability. **Educational and Psychological Measurement**, 37, 527-534.
- Smith, T. W. ve Allred, K. D. (1986) Rationality revisited: A reassessment of the emperical support for the Rational-Emotive Model. **Advance in Cognitive-Behavioral Research and Therapy**, 5, 63-87.
- Smith, T. W. ve Zurawski, R. M. (1983) Assessment of irrational beliefs: The question of discriminant validity. **Journal of Clinical Psychology**, 39, 976-979.
- Şahin, N. H. ve Şahin, N. (1991) Bir kültürde fonksiyonel olan tutumlar bir başka kültürde de öyle midir? Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeğinin psikometrik özellikleri. **Psikoloji Dergisi**, 7, 30-40.
- Tavşancıl, E. ve Keser, H. (2002). İnternet kullanımına yönelik likert tipi bir tutum ölçeğinin geliştirilmesi. **Eğitim Bilimleri Dergisi**, 1, 79-100.
- Türküm, A. S. (2003). Akılcı Olmayan İnanç Ölçeğinin geliştirilmesi ve kısaltma çalışmaları. **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, 2, 41-47.
- Warren, R. R. ve Clark, L. A. (1984). Negative affectivity: The disposition to experience aversive emotional states. **Psychological Bulletin**, 96, 465-490.
- Zurawski, R. M. ve Smith, T. W. (1987). Assessing irrational beliefs and emotional distress: Evidence and implications of limited discriminant validity. **Journal of Counseling Psychology**, 34, 224-227.

Summary

THE ADAPTATION OF THE IRRATIONAL BELIEFS SCALE TO ADOLESCENCES: VALIDITY AND RELIABILITY STUDIES

Ayşe Sibel Türküm**, Ayşen Balkaya***, Erol Karaca****

Adolescence is a special developmental period in which an individual's perception about her/himself has been changing frequently. At that period, along with the awakening to sexuality, new emotional reactions and new behaviors have begun to emerge. As a result of these changes, already harmonious primary school child becomes a new person who is anxious, nervous, fussy and highly reactive. Moreover, fluctuations in feelings are observed, and resistances to authority are experienced by adolescents (Adams, 1995).

Cognitive-Behavioral Approach, which includes a variety models, can be applied to educational settings, as well as to psychotherapy. One of the models within this approach, Cognitive Therapy (CT) developed by Beck explained cognitive biases by using such concepts as cognitive distortions and dysfunctional thoughts. Another model, called as Rational Emotive Behavioral Therapy (REBT), was developed by Ellis. REBT, both a psychotherapy and a psycho-educational model, considers irrational beliefs as a key term, reflecting thought biases (Ellis, 1963). The typical characteristics of irrational beliefs are their dysfunctionality, self-defeating patterns, and their acceptance as being real though they are not logical and empirical (Corey, 1991).

Irrational beliefs can be considered as an important concept in understanding the adolescent's thought process. The search of the relationship between irrational beliefs and personality characteristics, and academic and social problems, facilitates the understanding of adolescents and the process of helping them. In the light of this search, supportive prevention ser-

vices may be planned, and available support resources can be activated just on time. These attempts are important not only for the protection and improvement of adolescents' well-being but also for the maintenance of it during the developmental stages.

Sparked off by this point of view, the purpose of this study is to adapt the IBS, which was originally developed for Turkish university students, for high school students (IBS-A). Thus, the adapted instrument (IBS-A) can be used in descriptive studies examining adolescents' cognitive tendencies and its relations to personality characteristics, and in some studies comparing cognitive tendencies of individuals on different development stages. Apart from these, IBS-A can be used on experimental studies as well.

METHOD

Data were collected from 446 students in the classroom setting, from various high schools. The IBS that is used to develop IBS-A is a 5-point Likert scale ranging between 'strongly disagree' (1) and 'strongly agree' (5). This scale consists of 28 items, none of which are reversed. High scores indicate relatively high level of irrationality.

Results

The construct validity of IBS-A was examined by means of factor analysis. In Principal Components Analysis, the value of Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) was

* Araştırmannın istatistiksel analizlerindeki katkısı nedeniyle, Yard. Doç. Dr. Nuray Karaca'ya teşekkür ederiz.

** Yard. Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

*** Öğr.Gör. Anadolu Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi

**** Yard. Doç. Dr. Dumlupınar Üniversitesi Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

found as .74. The result of Barlett test indicated that factor analysis was appropriate for the variables. In factor analysis, the factor loading being at least .30, and the variance being at least .40 were taken as criteria. The results of Principle Component Analysis indicated that the loadings of 26 items were grouped under nine factors. The findings of Varimax Rotation reflected that IBS-A with 16 items explains 51.30% of total variance within five factors.

The Cronbach a Coefficient, and Split-half correlation coefficient of IBS-A were obtained as .77 and .69 respectively. The concurrent validity of the scale was assessed by using Dysfunctional Attitude Scale (.47, $p < .01$) and Automatic Thoughts Questionnaire (.85, $p < .05$).

DISCUSSION

The findings of factor analysis indicate that 16 items of this scale explain 51.30% of total variance. As Kline (1994) indicates a scale is considered to have construct validity with at least 40% of variance. In comply with this, IBS-A with 51.30% of total variance can be considered as having a high level of construct validity. Moreover, the findings indicate that the concurrent validities of IBS-A with Dysfunctional Attitude Scale is .47 and with Automatic Thoughts Questionnaire is .85.

When the findings of the present study are considered altogether, the reliability and validity levels of IBS-A seem to be satisfactory. Thus, it can be stated that IBS-A is an instrument that can be used in both descriptive and experimental studies in the fields of psychological guidance and counseling.